

Фонд
Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва

Громадська думка

Інформаційно-
аналітичне
видання

№4(27)2015

Олексій
СИДОРЧУК

КОРУПЦІЯ У ВИШАХ: думки і погляди студентів

Інформаційно-аналітичне видання «Громадська думка» – це відображення новітніх тенденцій у громадській думці населення України, інформування широкого загалу про динаміку настроїв українського народу щодо злободенних проблем становлення демократії і державності, коментарі експертів з актуальних питань та рекомендації щодо покращення ситуації у різних сферах суспільного життя. Це один із проектів Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» – одного з провідних аналітичних центрів України, який концентрує свою діяльність на сприянні розвитку демократії, ринкової економіки й інтеграції України в європейський та євроатлантичний простір.

Що таке громадська думка?

Громадська думка становить собою сукупність настроїв, оцінок, суджень поглядів та думок у суспільстві. Дослідження громадської думки означає вивчення поглядів населення на конкретні проблеми і питання політичного, економічного та соціального життя.

Це оцінка, яку дає населення перебігу подій та політикам, а також джерело інформації про проблеми і пріоритети населення. Громадська думка – це індикатор рівня задоволеності населення владою та ситуацією в суспільстві загалом. Постійний моніторинг громадської думки і широке оприлюднення результатів сприяють розумінню раціональних та емоційних елементів і факторів, які визначають характер соціальної взаємодії членів суспільства.

Олексій СИДОРЧУК,
аналітик Фонду «Демократичні ініціативи»
імені Ілька Кучеріва

КОРУПЦІЯ У ВИШАХ: думки і погляди студентів

Довгий час сферу освіти в Україні вважали однією з найбільш корумпованих. Запровадження системи зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) у 2008 р. було покликано подолати корупцію під час набору абітурієнтів у виші. Багато в чому ця реформа стала успішною, підтвердженням чого, зокрема, було суттєве підвищення рівня суспільної підтримки цієї системи оцінювання знань. Поза тим, незважаючи на помітне скорочення поля корупційних практик під час вступу абітурієнтів до вишів, проблеми з корупцією у процесі навчання студентів лишилися.

У 2014 р. нове керівництво Міністерства освіти і науки (МОН) поставило амбіційне завдання – докорінно реформувати сферу вищої освіти. Заради цього було розроблено й ухвалено но-

вий закон «Про вищу освіту». Серед іншого, чиновники спрямували увагу на усунення причин і передумов корупції у вишах. У березні 2015 р. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною фірмою «Ukrainian Sociology Service» провів опитування студентів (було опитано 1001 студент за національною вибіркою вишів України, максимальна похибка становила 3,2%), у тому числі з приводу їхнього ставлення до корупції у вишах. Аналіз його результатів дасть змогу зрозуміти сучасний стан справ із корупцією в очах її ключових стейкхолдерів – студентів, а також виявити перші ймовірні наслідки діяльності нового керівництва МОН з викорінення цієї проблеми.

Поширеність корупції у вишах

Проведене опитування засвідчило, що корупція у вишах лишається достатньо поширеним явищем. 34% студентів зазначили, що вони особисто стикалися з проявами корупції під час навчання у вишах. Ще 26% чули про такі випадки від інших людей, які особисто мали справу з корупційними практиками, і 40% відповіли, що ніколи не стикалися з цим явищем. Характер-

но, що протягом останніх чотирьох років пропорції практично не змінилися: у 2011 р. 33% стикалися з корупцією особисто, 29% чули про неї від інших і 38% ніколи не стикалися. Ці результати прямо вказують на те, що сфера застосування корупції під час навчання у вишах і надалі охоплює значну частку студентів.

Таблиця 1. Чи доводилося Вам стикатися з випадками корупції у ВНЗ?

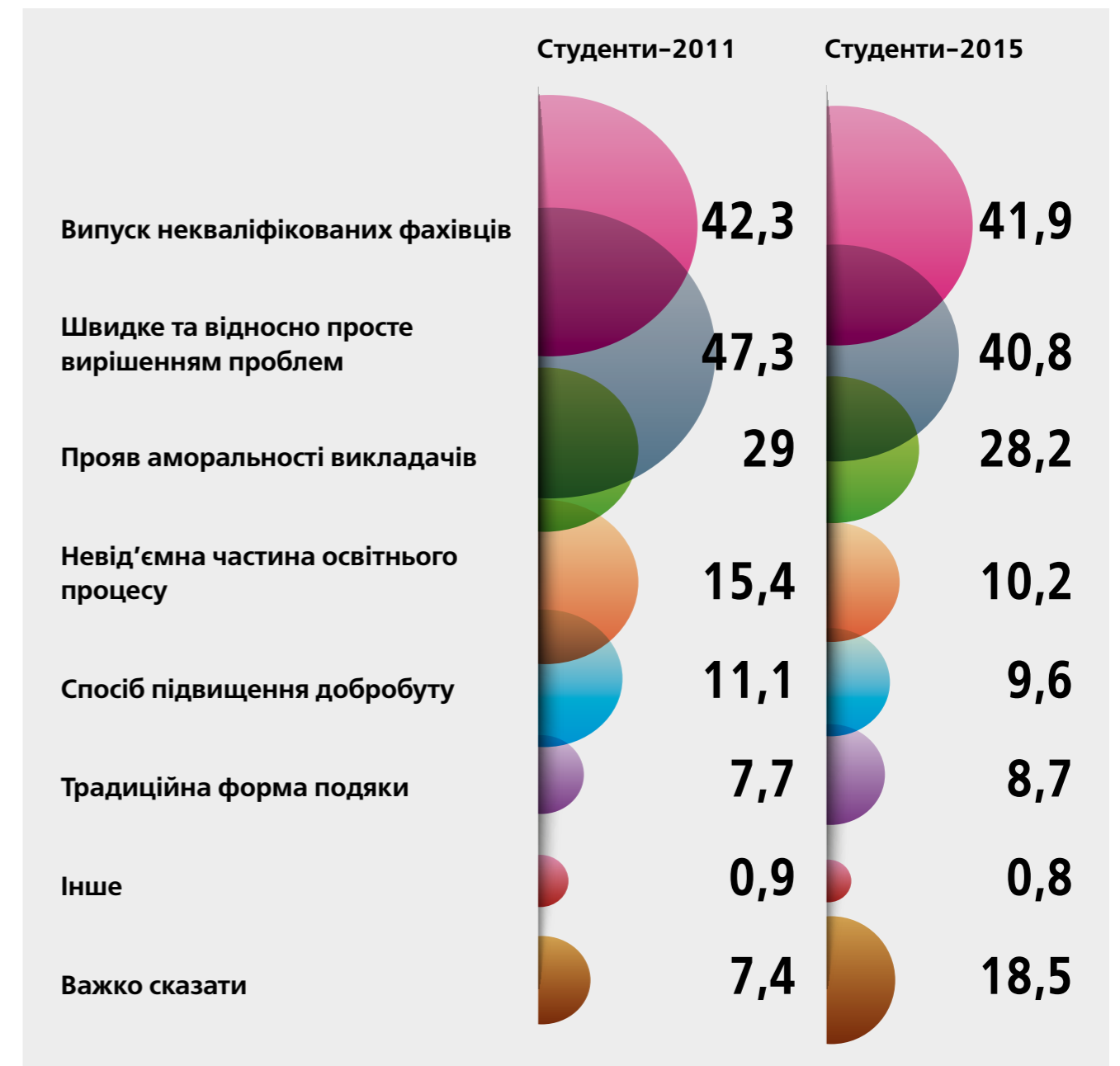

¹ Загальнонаціональне опитування студентів у березні-квітні 2011 р. провів Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва разом із фірмою «Ukrainian Sociology Service». Усього було опитано 1008 студентів за вибіркою, репрезентативною для студентського загалу за розташуванням вишу, формою власності, курсом навчання. Похибка вибірки не перевищувала 3,2%.

Достатньо тривожний той факт, що думки студентів з приводу феномену корупції у вишах помітно розділилися. 42% дали їй виразно негативну оцінку, пов'язавши її з випуском некваліфікованих фахівців. Однак аж 41% оцінив корупцію зовсім під іншим кутом – як спосіб швидкого і відносно простого вирішення наявних проблем у навчанні (у 2011 р. таких, щоправда, було навіть більше – 47%). При цьому 28% опита-

них переклали відповідальність за корупцію на викладачів, назвавши її проявом їхньої аморальності. Очевидно, що такі результати свідчать про те, що корупційні практики глибоко проникли у поведінкові патерни студентів українських вишів. Це, в свою чергу, зумовлює досить високий рівень терпимості студентів до проявів корупції під час навчання.

Таблиця 2. З чим насамперед асоціюється для Вас явище корупції у ВНЗ? (не більше 3-х варіантів)

Такий висновок цілком узгоджується з тим, що понад 50% студентів під час свого навчання вдавалися до дій, які можна характеризувати як корупційні. Зокрема, 29% дарували подарунки викладачам, 22% – надавали різноманітні послуги, зокрема купували пропоновані викладачами навчальні матеріали та книжки, 19% – купували

реферат, курсову чи дипломну роботу, 18% – платили гроші за складання заліків та іспитів, 6% – платили за поселення в гуртожиток. При цьому 45% відповіли, що ніколи не робили нічого з переліченого. Такий показник можна вважати позитивним зрушенням, адже чотири роки тому лише 32% студентів обрали цю відповідь.

Водночас отримані результати не дають підстав говорити, що 55% студентів брали участь у корупційних діях. Справа в тому, що не всі з перелічених учинків можна однозначно характеризувати як корупційні, й тим більш очевидно, що самі студенти вважають корупційними далеко не всі з них. Наприклад, купівля подарунків викладачам може бути проявом корупції, якщо вона передуює складанню заліків чи ек-

заменів, однак у разі, якщо вона відбувається вже після цього, то, скоріше за все, є проявом звичайної вдячності, а не корупції. Ще більш неоднозначним є надання послуг викладачеві – тут багато чого залежить від особливостей кожного конкретного випадку. З іншого боку, купівля рефератів і курсових робіт, а також оплата потрібних оцінок на іспитах і заліках є безперечними проявами корупції.

Таблиця 3. Чи доводилось Вам особисто в процесі навчання робити наступне? (усі можливі варіанти)

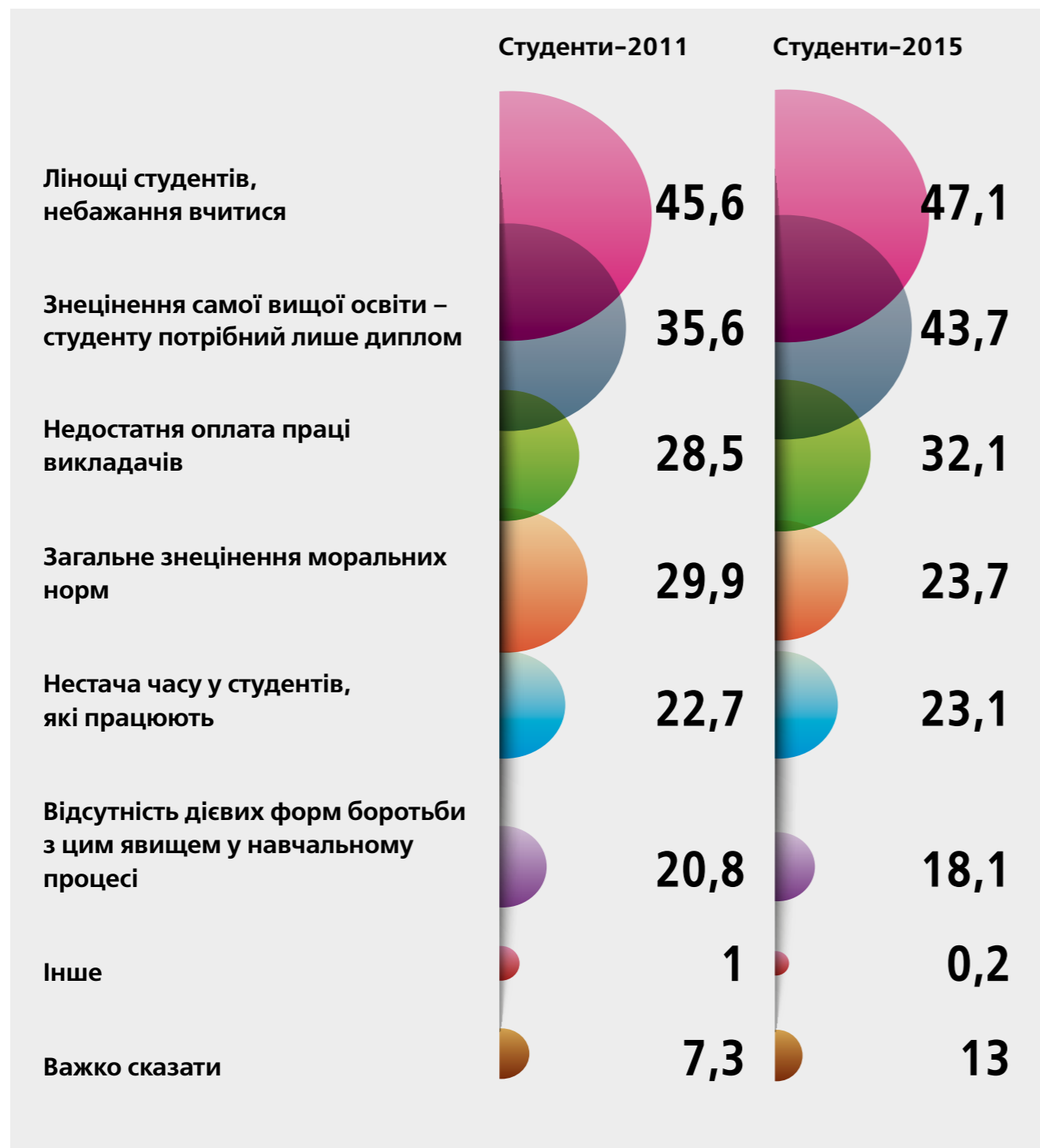

Причини виникнення корупції

Підтвердженням амбівалентності діянь, які можна вважати корупційними, слугують відповіді на запитання про мету, з якою студенти до них вдавалися. 37% відверто відповіли, що робили це заради того, щоб викладачі прихильно ставилися до них під час сесії. Поза тим, для 32% такі дії були просто знаком вдячності. Більше того, 23% опитаних зізналися, що робили це під тиском викладачів, що не дозволяє зрозуміти справжнього ставлення студентів до таких вчинків. Таким чином, попри те, що перелік потенційно корупційних діянь є досить широким, можливість їх однозначної кваліфікації як корупційних зазвичай залежить від обставин, в яких вони були втілені в життя. Виняток становлять лише безперечні прояви корупції, так чи інакше

пов'язані з «купівлею» студентами потрібних оцінок. Пряма прив'язка корупції у вишах до отримання оцінок стає ще очевиднішою, зважаючи на те, що 61% опитаних студентів вважають, що корупція найбільш поширена саме під час складання заліків та іспитів. Крім того, майже кожний четвертий зазначив, що корупція поширена також при захисті дипломних робіт і у разі виникнення загрози відрахування з вишу (по 23%). Зрозуміло, що саме отримання оцінок, а також можливість успішно завершити навчання та уникнути відрахування з вишу є ключовими завданнями для більшості студентів. Тому дивуватися, що корупційні практики поширені саме довкола необхідності розв'язати саме ці задачі, не доводиться.

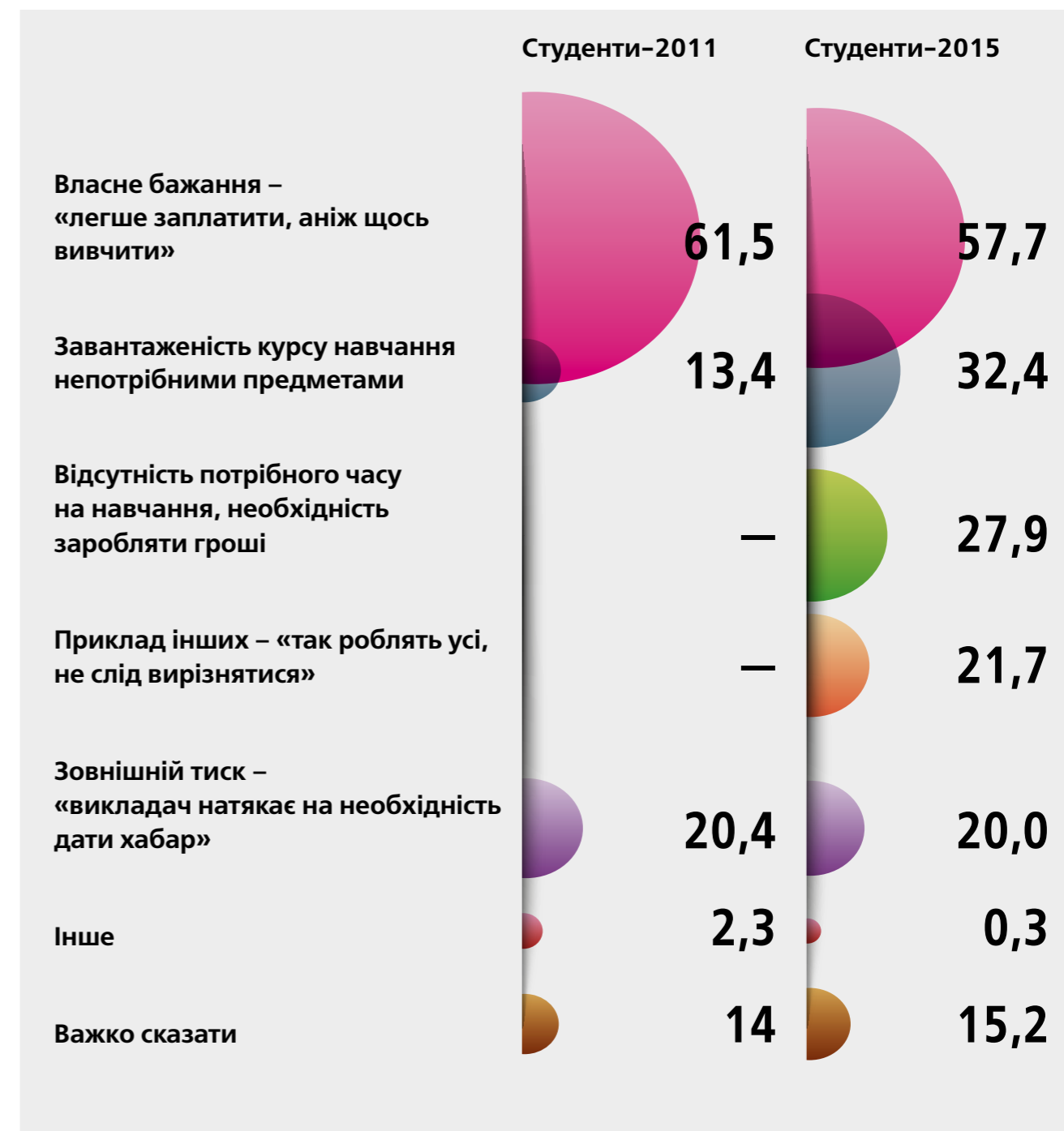
Таблиця 4. Які, на Вашу думку, основні чинники виникнення хабарництва у ВНЗ? (не більше 3-х варіантів)

Українцями важливими видаються думки студентів з приводу основних причин виникнення хабарництва у вишах. Примітно, що багато з них покладають відповідальність за це явище на самих себе. Зокрема, 47% як головну причину назвали лінощі студентів і їхнє небажання вчитись. Водночас студенти також вказують і на інші, менш залежні від них чинники: 44% вважають, що причина хабарництва полягає в знеціненні вищої освіти та зацикленні сту-

дентів на отриманні диплому, а 32% – у недостатній оплаті праці викладачів. Очевидно, що дві останні причини потребують особливої уваги урядовців, відповідальних за реформу вищої освіти, адже на них можна впливати конкретними діями – передусім завдяки покращенню якості отримуваних у вишах знань і підвищенню заробітної плати викладачів вишів.

Таблиця 5. Що спонукає студентів вдаватися до «купівлі» оцінок? (зазначте все, що вважаєте важливим)

Поєднання суб'єктивних і об'єктивних факторів виникнення корупції наочно демонструють відповіді респондентів на запитання, що спонукає студентів вдаватися до «купівлі» оцінок. Більшість – 58% – вважає, що основна відповідальність лежить на самих студентах, які припускають, що легше заплатити, ніж щось вивчити. Водночас частина студентів зауважила існування зовнішніх стимулів до «купівлі» оцінок, зокре-

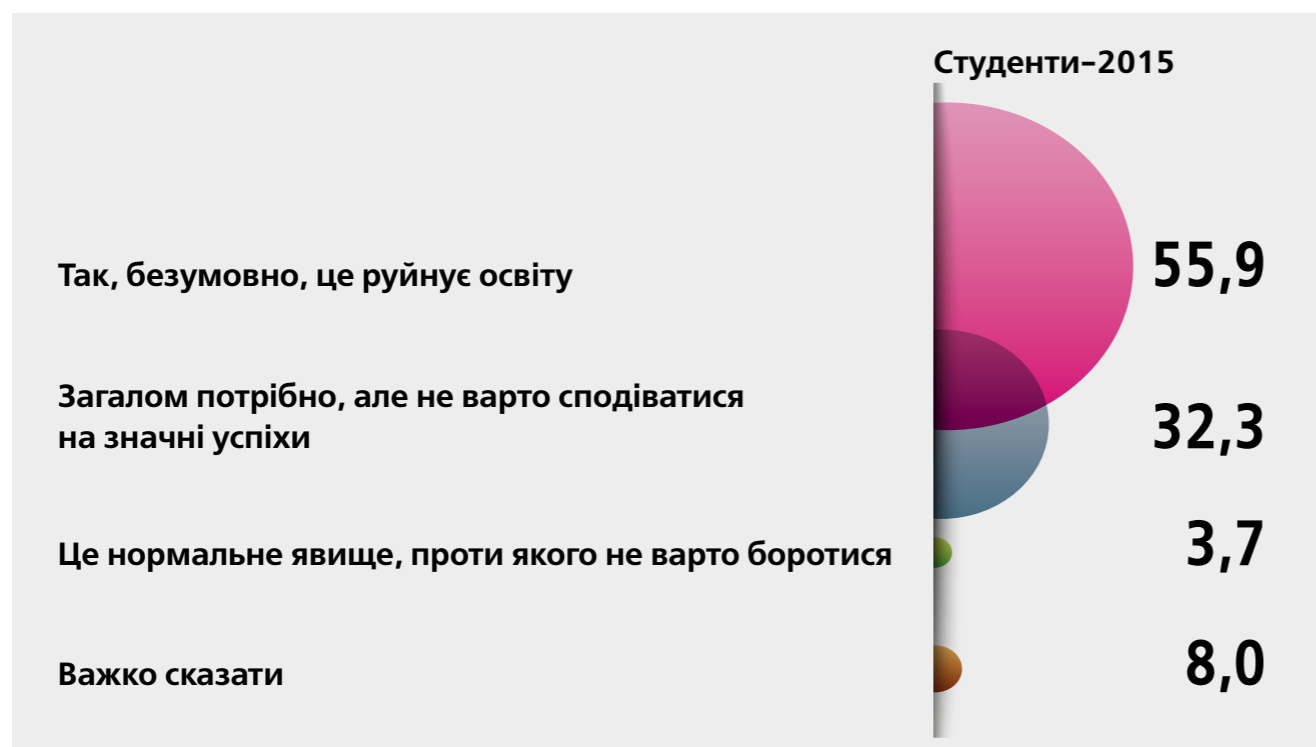
ма це – завантаженість курсу навчання непотрібними предметами (32%), відсутність достатнього часу на навчання внаслідок необхідності заробляти гроші (28%). Важливість останніх двох чинників зрозуміла, однак якщо значимість першого можна суттєво знизити внаслідок реформування вищої освіти, то другий потребує більш масштабних державних зусиль із підвищення рівня життя населення у різних сферах.

Способи протидії корупції

Опитування цілком очікувано підтвердило, що студенти розуміють необхідність боротьби з корупцією у вишах. 56% переконані, що з корупцією слід боротися, оскільки вона руйнує вищу освіту. З іншого боку, 32% хоч загалом і підтримують цю ідею, однак скептично ставляться до можливості досягти

успіху в цій сфері. Лише 4% вважають, що корупція – це нормальне явище, якому не варто протидіяти. Відповіді на це запитання цілком наочно свідчать про те, що рівень декларативної підтримки боротьби з корупцією серед студентів високий, однак далеко не всі з них вірять в успішність цієї боротьби.

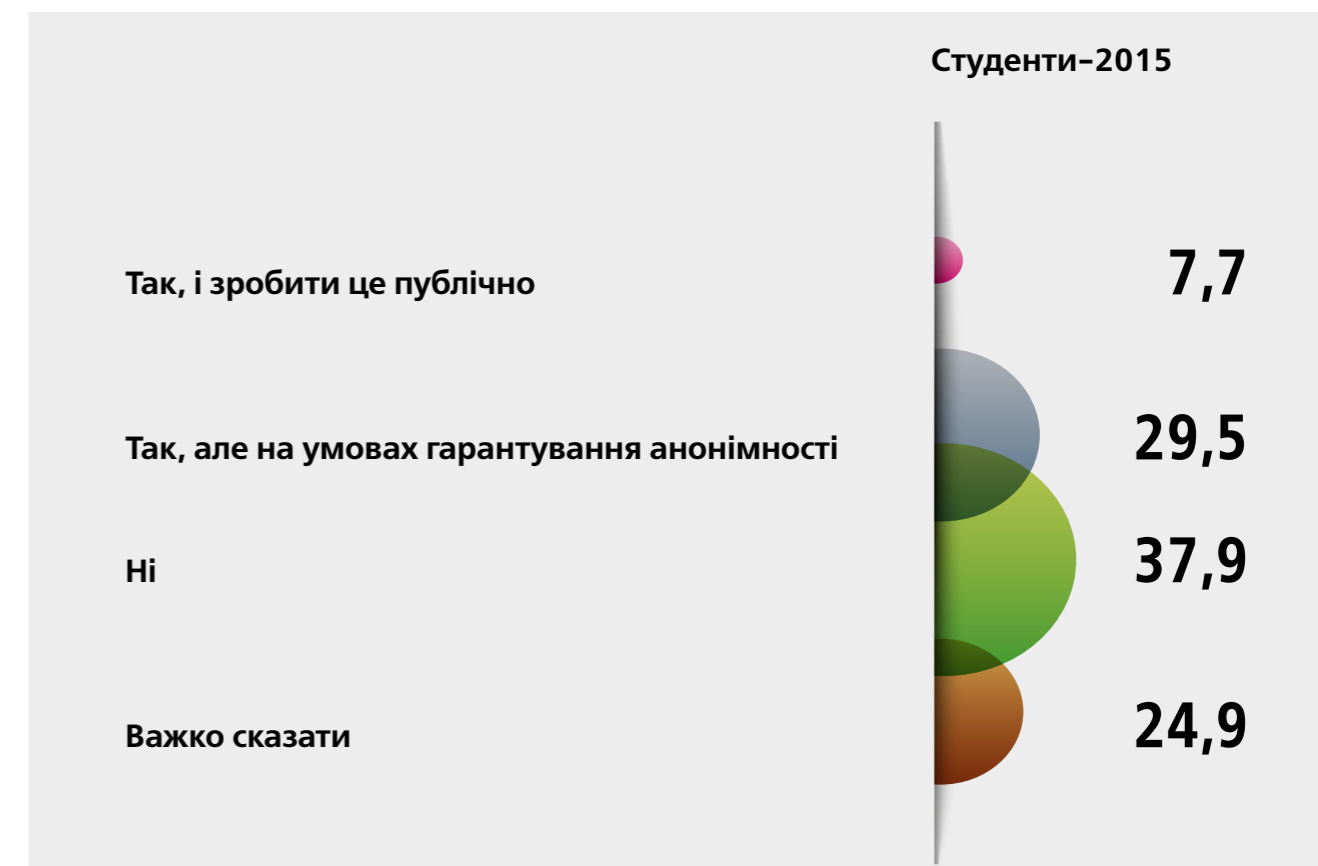
Таблиця 6. Чи потрібно протидіяти вузівській корупції?

Більше того, студенти здебільшого схильні знімати із себе відповідальність за необхідність боротися з корупцією. На думку більшості з них, це мають робити інші інституції. Так, 45% покладають цю задачу на плечі МОН, 29% – на власних ректоратів і деканати, 28% – на правоохоронні органи. Лише кожен четвертий вважає, що проти-

діяти корупції мають самі студенти, а точніше різноманітні органи студентського самоврядування. Така пасивність студентів у питаннях боротьби з корупцією є неприємним фактом, особливо зважаючи на те, що більшість із них погоджується з тим, що мотивація самих студентів є ключовим фактором виникнення корупції.

Таблиця 7. А Ви особисто готові заявити про випадки корупції у Вашому ВНЗ?

Ще одним підтвердженням слабкої позиції студентів у питанні особистого залучення до боротьби з корупцією слугує те, що лише 8% опитаних готові заявити про випадки корупції у своїх вишах. Готові зробити це на умовах анонімності 30%, тоді як 38% зізналися, що не зроблять цього за жодних умов. Страх студентів перед можливими наслідками розголошення прикла-

дів корупційних практик особливо прикрий, оскільки культивує необхідність подальшого звикання до корупції у вишах як до буденного явища. З іншого боку, готовність студентів до оприлюднення фактів корупції могла би бути потужною підтримкою для розгортання державної кампанії боротьби з цим явищем у вишах.

Таблиця 2. З чим насамперед асоціюється для Вас явище корупції у ВНЗ? (не більше 3-х варіантів)

Самі студенти не мають єдиної думки з приводу того, заходи якого характеру – превентивного чи карального – повинні відігравати ключову роль у боротьбі з корупцією у вишах. Зокрема, найбільш популярним серед опитаних студентів виявився варіант створення «телефону довіри» для студентів (38%). Серед інших превентивних механізмів певну популярність здобули такі, як підвищення зарплатні викладачам (18%) і розробка правил перескладання іспитів (14%). Водночас доволі багато студентів підтримали каральні

методи: гарантування невідворотності покарання за корупційні дії (33% – у 2011 р. таку опцію підтримали всього 19%), широке оприлюднення випадків корупції (27%) і посилення співпраці вишів із правоохоронними органами (26%). Імовірно, що обидва підходи можуть мати сприятливий вплив на звуження сфери застосування корупції у вишах, хоча варто зауважити, що каральні методи можуть дати кращі результати у короткостроковій перспективі, тоді як превентивні – в довгостроковій.

Висновки

Незважаючи на зусилля різних керівництв МОН з викорінення корупції у вишах, вона лишається доволі поширеним явищем: у 2015 р., як і чотири роки тому, кожен третій студент особисто стикався з її проявами. Частково це пов'язано з тим, що багато студентів досі демонструють терпимість до цього феномену, вважаючи його ефективним способом вирішення проблем. Крім того, серед студентів не існує консенсусу з приводу того, що вважати корупцією, а що – ні. Якщо «купівлю» оцінок, рефератів, курсових і дипломних робіт можна, безперечно, кваліфікувати як прояви корупції, то подарунки викладачам і придбання

послуг у них в очах студентів є подекуди звичайними виявами вдячності.

На думку студентів, корупція у вишах має як суб'єктивні, так і об'єктивні чинники виникнення. З одного боку, значна частина студентів визнає, що в основі корупційних практик лежить їхнє власне бажання отримати потрібний результат з найменшими зусиллями, а також звичайні лінощі. З іншого боку, студенти вказують і на низку зовнішніх факторів, які потребують уваги реформаторів в уряді: завантаженість навчання непотрібними предметами, низька оплата праці викладачів, необхідність підробітку для студентів.

Попри те, що більшість студентів

Інформаційно-аналітичне видання
«Громадська думка»

Тема: «КОРУПЦІЯ У ВИШАХ: ДУМКИ І ПОГЛЯДИ
СТУДЕНТІВ»

Видання здійснено в рамках проекту «Громадський соціологічний Консорціум» за фінансової підтримки Європейського Союзу, програми Matra Посольства Королівства Нідерландів, Міжнародного Фонду «Відродження», а також у рамках проекту «Стимулювання діалогу щодо транзитних процесів» за фінансування Національного фонду підтримки демократії США.

Автор: Олексій СИДОРЧУК,
аналітик Фонду «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва»

Упорядник: Віталій Довгич

Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва»
Для листів:
а/с В-271, м. Київ, 01001, Україна.
Телефон: (380 44) 581-3317
E-mail: dif@dif.org.ua
<http://www.dif.org.ua>

При передруку або частковому
використанні матеріалів посилання
на Фонд «Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва» обов'язкове.

© Благодійний фонд «Демократичні ініціативи імені
Ілька Кучеріва», 2015

Поліграфічні послуги:
ФОП І. П. Артюшенко
Адреса друкарні:
Україна, м. Київ, вул. Виборзька, 84
+380 44 227 78 17; +380 50 358 80 88
Формат 84x104/16
Тираж 100 прим.